

Mimar Sinan'ın Türbeleri

Prof.Dr. Aptullah KURAN

Mimar Sinan'ın tasarladığı, ya da ona yakıştırılan, yapıların listeleri **Tezkiret ül-Bünyan**, **Tezkiret ül-Ebniyye** ve **Tuhfet ül-Mi'marin** isimli yazma eserlerde yer alır. Onaltıncı yüzyıla tarihlenen söz konusu üç kaynakta adı geçen türbe, ya da mezar yapılarının, toplam sayısı 45'dir. Bunlardan üçü (Eyüp (Sokollu) Mehmed Paşa Evladı ve Siyâvuş Paşa Türbeleri¹ ile Ayasofya hazîresinde bulunduğu açıklanan Valide (Nurbânu Sultan Türbesi)² yanlışlıkla tezkerelere alınan hayal ürünü yakıştırmalar; biri (Ayas Paşa Türbesi)³ yapılıp yapılmadığı kesin olmayan bir mezar yapısıdır. Kanunî'nin Devlet Giray Han adına Gözleve (Yevpatoriya) da yaptırdığı üç tezkerede de kayıtlı Tatar Han Camii'nden farklı olarak adına sadece **Tuhfet ül-Mi'marin**'de rastladığımız Gözleve Tatar Han Türbesi konusunda ise en ufak bir bilgimiz yoktur.

Yukarıda söz edilen beş mezar yapısını düştükten sonra geriye kalan 40 türbeyi yapılış tarihleri açısından değerlendirdiğimiz zaman bunlardan dördünün Sinan için erken, beşinin geç olduğunu, ve bu nedenle de hepsi yalnız **Tuhfet ül-Mi'marin**'de kayıtlı bu türbelerin kolaylıkla Sinan'a bağlanamayacağı sonucuna varırız.

Örneğin, 1494-5 (H.900) yılında ölen Vezir Bali Paşanın, aynı adı taşıyan camiinin yanındaki sekizgen türbesini Sinan'ın yaptığı düşünülemez. Bali Paşa Türbesi şayet Sinan'la ilişkili idiyse onun sonradan onardığı yapılardan biri olduğu öne sürülebilir⁴.

Tuhfet ül-Mi'marin'de adları geçse bile Yavuz Sultan Selim, Gebze Çoban Mustafa Paşa ve Sultan Selim Camii hazîresindeki Haseki Hafsa Sultan Türbeleri de Sinan tarafından yapılmış olamazlar.

Yavuz Sultan Selim 1520 yılında İstanbul'dan Edirne'ye giderken yolda ölmüş, cenazesi İstanbul'a getirilerek sonradan Sultanselim adını alan semtte toprağa verilmiş, ve türbesi burada yaptırılmıştır. Kitabesine göre türbenin inşa tarihi 1522-3 (H.929)'dur. Yeniçerilik döneminin başlarına rastlayan bu tarihte

1. Sokollu Mehmed Paşanın çocukları Eyüp'teki Sinan yapısı Sokollu Türbesinde, Sadrazam Siyâvuş Paşa ise sağlığında ölen çocukları için yaptırdığı türbede yatmaktadır. Bu yüzden, **Tezkiret ül-Ebniyye**'nin Beşinci Bölümünün 9. ve 10. sıralarında yer alan söz konusu iki türbenin hiçbir zaman var olmadıkları, ve bir hata sonucu adı geçen tezkereye alındıkları anlaşılmaktadır.

2. **Tuhfet ül-Mi'marin**'in Birinci Bölümünün 21. sırasında: "*Türbe-i muazzamay-i Sultan Selim-i sâni ve Vâlide Sultan der kurb-i Ayasofya- her biri için dahi başka türbe yapılmıştır*", denilmek suretiyle Ayasofya hazîresinde bulunduğu belirtilen Valide Nurbânu Sultan Türbesi'nin gerçekle bir ilgisi yoktur; çünkü Nurbânu Sultan Ayasofya Camii hazîresinde yatarsa da onun için, o zamana kadar âdet olduğu ve örneğin Gülbahar Sultan, Hafsa Sultan, Hürrem Sultan gibi ayrı bir türbe yaptırılmamış, naaşı II. Selim Türbesinde eşinin yanına gömülmüştür. **Tuhfet ül-Mi'marin** yazarının Ayasofya hazîresindeki Şehzadeler Türbesi'ni Valide Nurbânu Sultana yakıştırdığını sanıyoruz; çünkü bu tezkerede Şehzadeler Türbesi'ne yer verilmemiş, fakat Valide Sultan Türbesi listeye alınmıştır.

3. Her ne kadar Ayas Paşa Türbesinin Eyüp'teki 1539 (H.964) tarihli Sadrazam Ayas Mehmed Paşaya ait açık türbe olduğu ileri sürülmüş ise de **Tuhfet ül-Mi'marin** 'de türbe sahibinin Maktûl Ayas Paşa olduğu ve türbenin Diyarbakır'da bulunduğu açıkça belirtildiğinden bu varsayım doğru olmaz. Ne var ki, 1559-60 (H.967) yılında başı vurulan Beylerbeyi Ayas Paşanın adını taşıyan bir türbe bugün Diyarbakır'da bulunmadığı gibi eskiden bulunduğunu gösteren bir kayda da kaynaklarda rastlanmamıştır.

4. Günümüze ulaşmayan Bali Paşa Türbesi 19. yüzyılda ayakta idi. Camiin kubbesini ve son cemaat yerini yerle bir eden 1894 depreminde yıkılmış ve onarılmadığından zamanla ortadan kalkarak izi kalmamıştır.

Sinan'a böylesine önemli bir binanın mimârî sorumluluğunun verildiğini kabul etmiyor, Sultan Selim Türbesinin o yılların başmimarı Acem Alisi tarafından yapıldığını savunuyoruz.

Kanunî'nin Viyana Sefer-i Hümâyunu başlarında ölen 2. Vezir Çoban Mustafa Paşanın kitablesiz türbesi 1529 yılında yapılmış olabileceği gibi, güneyinde yer aldığı 1523-4 (H.930) tarihli cami ile birlikte yapılmış da olabilir. Ancak her iki tarih de Sinan için aynı derecede erkendir, ve bu türbenin de yine Acem Alisi'nin eseri olabileceği ihtimalini akla getirir.

Kanunî'nin 1533 yılında ölen annesi Hafsa Sultan için yaptırılan türbenin de keza Acem Alisi tarafından tasarlandığını öne sürmek yersiz olmaz.

Her üçü de sekizgen gövdeli, kubbeli ve önü revaklı yapılar olan Yavuz Sultan Selim, Çoban Mustafa Paşa ve Haseki Hafsa Sultan Türbelerinden ilk ikisi iyi durumda üçüncüsü yalnız duvarlarının alt bölümü ile zamanımıza ulaşmışlardır.

Sinan için çok geç olan beş türbeye gelince, bunlar: İstanbul'da bulunan Rüstem Paşa Torunu, Mesih Mehmed Paşa, Nişancı Mehmed Paşa, Habeşi Mehmed Ağa ile Diyarbakır Özdemiroğlu Osman Paşa Türbeleridir.

Mihrimah Sultan ile Rüstem Paşanın kızları Fatma Sultan'ın Şehrizor Beylerbeyi Mustafa Paşa'dan olan oğlu Mehmed Bey'in Şehzade Mehmed Camii haziresindeki açık türbesi 1585-6 (H.994) yılına tarihlenir.

1589 yılında ölen Sadrazam Mesih Mehmed Paşanın, Hırka-i şerif yakınlarındaki camiinin avlusu içinde yer alan sekiz köşeli açık türbesi ölümünden sonra yapılmamış olsa bile cami ile birlikte 1585-6 (H.994) tarihinde tamamlanmış olması gerekir.

1595 yılında ölen Nişancı Mehmed Paşa sağlığında yaptırdığı türbesinde yatar. Kapı kitbesinden 1584 yılında başlanılıp dört yıl sonra tamamlandığını öğrendiğimiz Nişancı Camii'ne bitişik sekizgen türbe de aynı yılların ürünüdür.

Çarşamba'daki Habeşi Mehmed Ağa Türbesi de Mehmed Ağa'nın 1590'da ölümü üzerine yapılmamış ise cami ile birlikte 1585 (H.993) yılında yapılmış olmalıdır.

Görüldüğü gibi, dördü de 1585 ve sonrasına tarihlenen bu türbelerin Sinan tarafından yapıldığını savunmak güçtür. Gerçi Sinan 1588'de ölmüştür, ama 1580 yılından sonra Hassa Mimarları Ocağındaki etkinliğinin azaldığı ve tasarımlarını daha çok Davud Ağa'nın yürüttüğü anlaşılmaktadır. Nitekim sözü edilen dört türbeden son üçünün bağlı buldukları camileri Mimar Davud Ağa'nın yaptığı yolunda inandırıcı görüşler vardır⁵. Kaldı ki, Mesih Mehmed Paşa ve Nişancı Camileri kesin olmasa bile Mehmed Ağa Camii'ni Davud Ağa'nın tasarladığı kapı kitbesinde açıklanmaktadır.

Serdâr-ı Ekrem Özdemiroğlu Osman Paşa Azerbaycan seferi sırasında Tebriz yakınlarında ölmüş, vasiyeti üzerine cenazesi, 1572-1576 yılları arasında beylerbeylik yaptığı Diyarbakır'a götürülerek Fâtih Paşa Camii'nin yanına gömülmüştür. Kubbe ile örtülü sekizgen bir ana bölüm ve onun önünde yer alan küçük bir giriş holünden oluşan türbenin iç kapısı üzerindeki kitabe 1585 (H.993)

5. Bu konuda bkz. Muzaffer Erdoğan, "Mimar Davud Ağanın Hayatı ve Eserleri", *Türkiyat Mecmuası*, C. XII (1955).

tarihlidir. Sinan için bu tarih de ötekiler gibi geçtir, ve yine ötekiler gibi bu türbeyi de Sinan'a bağlamak güçtür.

Yapılış tarihi Sinan'ın mimârî etkinliğini henüz sürdürdüğü yıllar içinde kalmakla birlikte 1578'de başı vurdurulan Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşanın Buda'da bulunan türbesinin de, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi gibi, Sinan'la ilişkili olmadığı kanısındayız. Bugün ayakta olmayan⁶ ve mimârî kuruluşu hakkında bilgi edinme imkânı da bulunmayan bu türbeyi de **Tuhfet ül-Mi'marin** yazarının Sinan'a yakıştırdığı yapılardan bir başkası olduğu yolundaki görüşümüzü belirtmekle yetiniyoruz.

Yapılış tarihleri Sinan'ın etkin yıllarına rastlayan fakat adlarını yalnız **Tuhfet ül-Mi'marin** de bulduğumuz on mezar yapısı daha vardır ki bugün beşi ortada olmayan bu mezarların tasarımı ile Sinan'ın doğrudan bir ilişkisi olup olmadığını kestirmek kolay değildir.

Ortada olmayan beş mezardan ikisi hakkında bilgimiz yoktur. Bunlar, **Tuhfet ül-Mi'marin**'in Eyüp'te bulunduğunu belirttiği Halep ve Mısır Beylerbeyi Dukaginzâde Gâzi Mehmed Paşa (öl. 1556) ve Üsküdar'da bulunduğunu açıkladığı Âmid, Bağdat ve Yemen Beylerbeyi Behram Paşa (öl. 1572) Türbeleri; ötekiler Kapıağası Mahmud Ağa, Kazasker Abdürrahman Çelebi ve Lala Hüseyin Paşa'ya ait mezarlardır.

Kapıağası Mahmud Ağa'nın mezarı 1940'lı yıllarda Ahırkapı'daki camii'nin hazîresinde duruyordu⁷. Daha sonra şayet tespit edemediğimiz bir yere taşınmamışsa tahrip edilmiştir; çünkü bugün yerinde değildir.

Kazasker Kızıl Abdürrahman Çelebinin Çapa'da Selim Sabit Sokağı'nda bulunan camii 1908 Çırcır yangınında hasara uğramış⁸ yıllarca harabe halinde durduktan sonra onarımı sürdürülürken 1957 yılında yıktırılarak arsası yola katılmış⁹, Abdürrahman Çelebi'nin camiinin haziresinde bulunan mezarı da bu arada yok olmuştur.

1572-3 (H.980) yılında ölen Tütünsüz Lala Hüseyin Paşa Edirnekapı dışındaki Mustafa Paşa Dergâhı'na gömülmüştür¹⁰. Mustafa Paşa Dergâh'ı yıkılarak ortadan kalktığından Lala Hüseyin Paşanın mezarı da kayıplara karışmış, ya da tespit edemediğimiz bir yere taşınmıştır.

Buna karşılık Defterdar Ebu Fâzıl Efendi, Kapudan-ı Deryâ Sinan Paşa, Sadrazam Semiz Ali Paşa, Hadım İbrahim Paşa ve Gâzi İskender Paşa'ya ait mezarlar, birincisi bir başka hazîrede, ötekiler yerlerinde olmak üzere günümüze gelmişlerdir.

1574 yılında Hacca giderken Şam'da ölen, ve orada gömülen Defterdar Ebu Fâzıl Efendi için Tophane'deki camiinin önüne bir mezar taşı konulmuştur¹¹. Cami 1916 Cihangir yangınında harap olduktan sonra terk edilmiş ve hazîresindeki mezarlar Kılıç Ali Paşa Camii'ne nakledilerek¹² cami yık-

6. 1686 yılında Budin'in Macarların eline geçmesinden sonra yerle bir edilen Osmanlı yapıları arasında Sokollu Mustafa Paşa Külliyesi de yer alır. Cami ve medrese ile birlikte türbe de bu arada ortadan kalkmış olsa gerekir.

7. İbrahim Hakkı Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri* (İstanbul, 1950), s. 129-30.

8. Mustafa Cezar, "*Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler*", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, C. I (İstanbul, 1963), s.376.

9. Behçet Ünsal, "*İstanbul'un İman ve Eski Eser Kaybı*", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, C. II (İstanbul, 1969) s. 13.

10. İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), *Kütahya Şehri* (İstanbul, 1932), s. 147

11. Konyalı, *ag.e.*, s. 65-6.

12. Fazıl İsmail Ayanoğlu, "*Vakıflar İdaresince Tenzim Ettirilen Tarihi Makbeler*", *Vakıflar Dergisi*, C. II (1942), s. 400

tırılmıştır. Bu nedenle, Ebu Fâzıl Efendi'nin mezar taşları şimdi Kılıç Ali Paşa Camii hazîresinde bulunmaktadır.

Kapudan-ı Deryâ Sinan Paşa'nın mezarı Üsküdar Mihrimah Sultan Camii hazîresinde bulunur. Sandukası yeşil somaki, baş ve ayak taşları beyaz mermerden yapılan lâhdin baş taşının yüzlerinde âyetler, ayak taşının üzerinde 1553-4 (H.961) tarihli kitabe vardır.

1565 yılında ölen Sadrazam Semiz Ali Paşa Eyüp Camii hazîresinde, Eyüp Sultan Türbesi'nin yanında toprağa verilmiştir. Mezarının üstünde, dört cephesinde kabartma rozetler, baş taşında vezir kavuğu, ayak taşının yüzlerinde geometrik süslemeler bulunan bir mermer sanduka yer alır.

Kanunî zamanında Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi ve daha sonra Kubbe Veziri olan Hadım İbrahim Paşa 1562-3 (H.970) yılında ölmüş ve Silivrikapı'daki 1551 (H.958) tarihli camiinin yanına gömülmüştür. Dikdörtgen planlı açık türbesinin dört yüzü mermer çerçevelerle dörder bölüme ayrılmış, onaltı bölümden onbeşine parmaklıklar geçirilerek sonuncusu kapı şeklinde yapılmıştır. Türbenin orta yerinde bulunan mermer sandukanın yüzlerinde kabartma güller görülür; fakat sonradan yenilenen baş ve ayak taşları yalın ve yazısızdır.

Kanlıca'daki camiinin önünde yer alan Gâzi İskender Paşa (öl. 1571-2/ H.979) Türbesi ise dikdörtgen planlı, sakıflı bir türbedir. İçinde İskender Paşa ile oğlu Ahmed Paşa'nın mermer sandukaları bulunan türbenin duvarları düzgün kesme taşla yapılmış, ön cephesinde kapı ve dört pencere, arka cephesinde beş pencere, yan cephelerinde de üçer pencere açılmıştır. Kapısı basık kemerli, pencereleri parmaklıklılıdır.

Yirmi üçü **Tuhfet ül-Mi'marin** ikisi **Tezkiret ül-Ebniye** olmak üzere adlarına yalnız bir tezkerede rastladığımız 25 mezar yapısını bir yana bırakırsak geriye kalan 20 türbe -ki 16'sı üç tezkerede 4'ü iki tezkerede kayıtlıdır- Sinan tarafından tasarlandığı yolunda şüphemiz bulunmayan eserlerdir. Bir kere bunların 10'u tarihi yarımada, 4'ü Eyüp'te 4'ü Boğazın Batı yakasında ve 2'si Üsküdar'da olmak üzere hepsi İstanbul ve çevresinde bulunurlar¹³. Elde kalan Sinan türbelerinin bir başka özelliği de bunların Hünkâr ve yakınları, ya da altısı damad olan başvezir ve vezirler adına yaptırılmış olmalarıdır¹⁴. Ayrıca, istisnaları bir yana bırakırsak, Sinan'ın mezar yapıları daha çok poligonal prizma türündedir ki biçim, mekân kuruluşu ve bezeme açılarından dikkat çekici gelişmeler de bu türde yapılan türbeler için söz konusu olur. 1540'lı yılların başına tarihlenen Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi içten ve dıştan sekizgen gövdeli, 1580'li yılların ürünü olan Siyavuş Paşa'nın çocukları için yaptırdığı türbe içten sekiz dıştan onaltı yüzlüdür. Sinan, kare planı esas kabul ettiği zaman bile, II. Selim ve Arap Ahmed Paşa Türbelerindeki gibi, kare-kübün köşelerini keserek onu bir aşırı uzun ve kısa yüzlerden oluşan bir sekizgene dönüştürmüştür. Kârgir kubbeli camilerinde olduğu gibi mezar yapılarında da dikeyliğe önem vermiş, prizma gövdeli türbelerinde, dikeyliği görüntüleyen geleneksel Selçuklu kümbetinin Osmanlı mimârî anlayışını yansıtan varyasyonlarını yaratmıştır.

Bu kuramla en çok çatışan istisnalar Pertev Mehmed ve Güzel Ahmed

13. Adlarına yalnız **Tuhfet ül-Mi'marin** de rastladığımız ve Sinan'la doğrudan ilişkili olduğunu söyleyemediğimiz Diyarbakır (?) Maktûl Ayas Paşa, Diyarbakır Özdemiroğlu Osman Paşa, Gebze Çoban Mustafa Paşa, Buda Maktûl Mustafa Paşa, ve Gözleve (Kırım) Tatar Han Türbeleri dışında tezkerelerde kayıtlı tüm türbe ve mezar yapıları ya İstanbul'un içinde ya da yakınlarında yer alır.

14. Kara Ahmed Paşa Yavuz Sultan Selim'in kızı Fatma Sultan'la, Rüstem Paşa Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan'la, Sokullu Mehmed Zâil Mahmud ve Siyavuş Paşalar sırasıyla II. Selim'in kızları Esmahan, Şah ve Fatma Sultanlarla, Güzel Ahmed Paşa Mihrimah Sultan'ın kızı Ayşe Sultan'la evliydiler.

Paşaların dikdörtgen planlı, yatay kiteli türbeleridir ki bunlar, hiç olmazsa şimdiki üst yapısız durumlarıyla, Anadolu yaylasının geleneksel kümbetlerini hatırlatmaktan çok etrafı duvarlarla çevrili bir hazire görünümündedirler. Ne var ki, her ikisi de aslında İskender Paşa Türbesi gibi yapılarıdır. En azından Pertev Paşa Türbesi'nin böyle olduğu vakfiyesinden anlaşılmaktadır¹⁵. Bu türbenin ortada küçük bir ahşap kubbeyle vurgulanan süslü tavanlı ahşap çatısı 1920'li yıllarda çökmüş¹⁶, türbe daha sonra onarılırken her nedense ahşap çatısı yenilenmeyerek üstü açık bırakılmıştır.

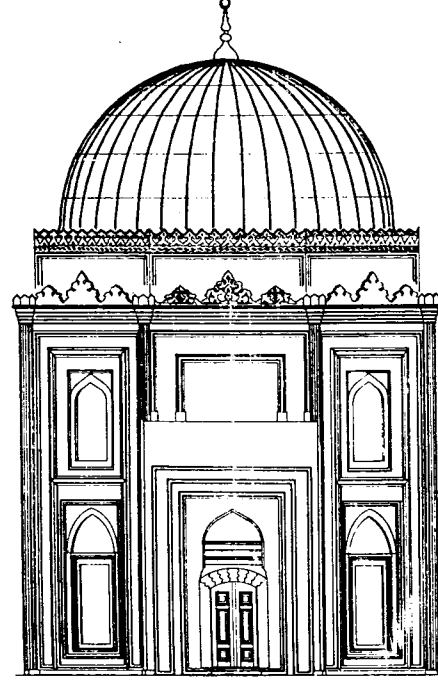
Pertev Paşa Türbesi'ni örten üst yapının biçimi ve malzemesi az çok belirdir. Güzel Ahmed Paşa Türbesinin üst yapısı konusunda ise görüş birliği yoktur. Sumner-Boyd ve Freely, bu konuda, tıpkı Şehzade Mehmed Camii avlusundaki 1611-2 (H.1120) tarihli Destarî Mustafa Paşa Türbesi'ndekine benzer, sağında ve solunda birer ayna tonoz bulunan kârgir kubbeli bir üst yapı öneriyorlar¹⁷. Godfrey Goodwin yanyana iki kubbeli bir örtüyü savunuyor¹⁸. Oysa, iç duvarlarında herhangi bir geçiş ögesi kalıntısına ya da izine rastlanmayan Güzel Ahmed Paşa Türbesi'nin Destarî Mustafa Paşa modeline uyan tek yahut çift kârgir kubbe yerine Pertev Paşa Türbesi gibi ahşap bir çatı ile örtülü olduğunu düşünmek gerekir.

Ahşap çatılı dikdörtgen türbelerden farklı olarak Sinan'ın kare planlı türbelerinin kârgir kubbe ile örtülü olduğunu görürüz. Bu gruba giren üç türbe vardır: Yahya Efendi, Arap Ahmed Paşa ve Şemsi Ahmed Paşa Türbeleri.

Şair, mutasavvıf Yahya Efendi (öl. 1570-1/ H.978)¹⁹ için II. Selim'in yaptırdığı türbe Beşiktaş'da, adını verdiğimiz çıkmaz sokağın sonundadır. Şimdi basık bir ahşap kubbenin örttüğü kare planlı türbenin, kalan izlerden, aslında tromplara binen kârgir bir kubbe ile örtülü olduğu anlaşılır. Üst yapısı gibi pencere sistemi de zaman içerisinde değişen ve içi 19. yüzyıl üslubunda kalem işi nakışlarla bezeli olan Yahya Efendi Türbesi özgün mimârisini kaybetmiştir.

Fındıklı'daki 1575-6 (H.983) tarihli Arap Ahmed Paşa Türbesi ise 1956 yılında Meclisi Mebusan Caddesi'nin genişletilmesi sırasında yol güzergâhı üzerinde kaldığı için yıkılmıştır²⁰. Ali Saim Ülgen'in 1953 yılında hazırladığı çizimlere göre, sağır kubbeli, kare kiteli türbenin köşeleri pahlı yapılmıştı. Kapısının önünde dört mermer direğe binen bir saçak, saçığın üstünde üç yuvarlak pencere vardı. Öteki cephelere de iki katlı ikişer pencere açılmıştı.

Üsküdar'da, deniz kıyısında bulunan ve özgün görünümünü koruyan Şemsi Ahmed Paşa Türbesi ise bağımsız bir yapı olmayıp 1580 (H.988) tarihli Şemsi Ahmed Paşa Camii'nin batı duvarına yapışıktır²¹. Cami ile paylaştığı iç duvarı bronz şebekeli büyük bir pencere şeklinde tasarlanan kare planlı, kubbe bems tonoz örtülü türbenin dış mimârisi yalın fakat içi kalem işi nakışlarla bezelidir.

Hüseyin Paşa Türbesi

15. Bkz. Abdülkadir Erdoğan, "Pertev Paşa'nın Hayatı ve Eserleri", Vakıflar Dergisi II (1942), s. 238.

16. Bkz. Ali Saim Ülgen, "Pertev Mehmed Paşa'nın Eserleri Hakkında Mimari İzahat", a.g.e., s. 243. Öte yandan, Semavi Eyice türbede bir değil iki kubbe olduğunu söylemektedir. İstanbul: Petit Guide à travers les Monuments Byzantins et Turcs (İstanbul, 1955), s.98.

17. Strolling Through Istanbul (İstanbul, 1973), s. 396.

18. A History of Ottoman Architecture (London, 1971), s.255.

19. Yahya Efendi'nin ölüm tarihi bazı kaynaklarda 1569-70 (H. 977), bazılarında 1571-2 (H.979) olarak gösterilmektedir.

20. Ünsal, a.g.e., s. 50.

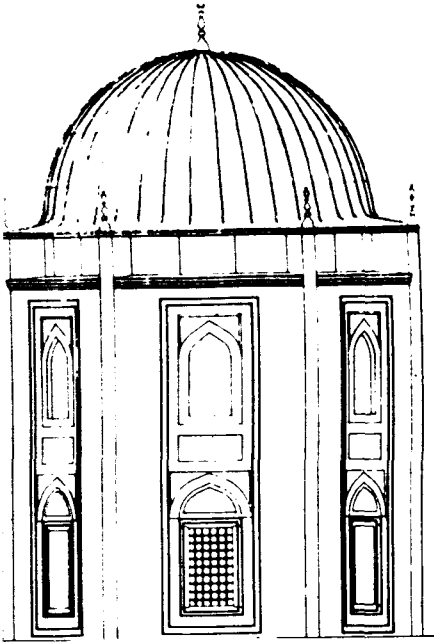
21. Türbenin kitabesi yoksa da cami ile bir bütün oluşturduğundan iki yapının birlikte yapıldığı sonucuna varmak mümkündür. Kapi kitabesinde caminin Şemsi Ahmed Paşa'nın ölümünden kısa bir süre sonra tamamlandığı yazılıdır.

1546 yılında ölen Kapudan-ı Deryâ Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1541-2 (H.948) yılında yaptırdığı Beşiktaş Meydanı'ndaki türbesi, düzgün küfeki taşından yapılmış, sağır kurşun kubbeli, revaklı bir yapıdır. Sekizgen gövdenin yedi yüzünde iki katlı birer pencere, sekizinci yüzünde yalnız kapı yer alır; kapıyı si- perleyen tek ayna tonozlu revak iki tam iki yarım sütuna biner. Revak tonozu- nun ve ana kubbe yuvarlağının içlerinde kalem işi nakışlar bulunan türbenin iç duvarları bezemesizdir²².

Bu haliyle Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi iyi oranlara sahip fakat ya- lın ve ayırıcı bir özelliği bulunmayan bir eser olarak karşımıza çıkar. Onu izle- yen Şehzade Mehmed ve Hüsrev Paşa Türbeleri ise daha farklı bir nitelik taşı- lar. Şöyle ki, 1543-4 (H.950) tarihli Şehzade Mehmed Türbesi alt ve üst pence- releri arasındaki koyu yeşil mermerden âyet levhaları, bir aşırı uzun ve kısa kı- rımızı taş bordürleri, vişne çürüğü taş ve tuğladan geçmeli pencere söveleri, yeşil ve pembe somakiden revak sütunları, kapısının iki yanında bulunan çini pano- ları, iç duvarları kubbe eteğine kadar çepeçevre kaplayan çiniler ve kubbenin içini bezeyen malakârî nakışlarla renkli bir mimârî ortaya koyarken, 1545-6 (H.952) tarihli Hüsrev Paşa Türbesi sekizgen gövdesinin köşelerindeki gömme sütunceler, bir palmet dizisiyle taçlanan kubbe kasmağı ve türbeyi dolanan dam- lalı bir saçak üstüne oturan tepeleri işlemeli alınlıklarıyla zengin bir taş işçiliği sergiler. Ne var ki, bu türbeler göze seslenen plastik niteliklerine karşı mimârî biçim açısından erken klasik dönemin öbür örneklerinden pek farklı değildir- ler. Ana çizgilerle, Hüsrev Paşa II. Bayezid, Şehzade Mehmed Yavuz Sultan Se- lim Türbelerine benzerler. Başka deyimle, 1540'lı yıllara tarihlenen türbelerin- de Sinan içte ve dışta sekizgen gövdeli türbe prototipini kullandığından bir ye- nilik getirmemiştir. Öte yandan, 1550'li yılların sonuna doğru süslemeyi türbe- lerinin içine aktaran Sinan çokgen prizma gövdeli türbe yapısının mimârî ku- ruluşuna ilişkin deneyimlere de başlamıştır.

Sinan önemli bir yeniliği Topkapı'daki camiin yakınında yer alan 1558-9 (H.966) tarihli Kara Ahmed Paşa Türbesi'nde gerçekleştirmiştir. Sağır kubbeli, altıgen gövdeli bu türbede iki özellik göze çarpar: iç duvarlar on iki yüzlü bir prizma oluştururlar ve kubbe çift cidarlıdır. İç duvar yüzeyinin dışa kıyasla bir kat daha fazla kenara sahip olması iç mekânı yuvarlatır; iç içe çifte kubbeli örtü yapının dikey görünümünü artırır. Kara Ahmed Paşa Türbesi'nin bir üçüncü özelliği de altıgen planıdır ki Sinan yapısı türbeler içerisinde altı köşeli tek ör- nek olmak açısından önemlidir.

Sinan'ın altıgen prizmayı türbelerinde bir daha kullanmamış olmasının sebebi nedir? Altıgen planlı türbeye Selçuklu döneminde pek rastlanmazsa da erken Osmanlı dönemine tarihlenen bu tür türbelerin sayısı az değildir²³. Si- nan'ın ölümünden sonra Davud Ağa'nın III. Murad Türbesi gibi anıtsal bir sul- tan türbesi için altıgen planı seçtiği de biliniyor. Sorunun daha da ilginç yanı Sinan'ın altı camiinde orta kubbeyi altıgen tabana oturtmasıdır ki bundan Si- nan'ın altıgen şemayı sevimsiz bulmadığını anlarız²⁴. Bu nedenle, Sinan'ın tür- be mimârisinde altıgen prizmanın mimârî potansiyelini yeterli bulmayarak se-

Kara Ahmed Paşa Türbesi

22. Barbaros Türbesi'ne çok benzeyen sekizgen gövdeli, sağır kubbeli, düzgün küfeki taşından yapılmış ya- lın görünümlü iki türbe daha vardır. Kapı kitabesine göre 1576-7 (H.984) yılında Beylerbeyi Hacı Ahmed Paşa tarafın- dan yaptırılan birincisi, Üsküdar'da Doğancılar Camii'nin ön tarafında yer alır. Guraba Hastanesi yakınında, sibyan mektebi ile birlikte dikdörtgen bir avluyu paylaşan Şah Huban Kadın Türbesi'nin ise kitabesi yoktur, yapılış tarihi de bilinmemektedir.

23. Onbeşinci yüzyıla tarihlenen Osmanlı türbeleri arasında Tavşanlı Arslan Bey (ö. 1432), Göynük Akşem- seddin (1436-7/H. 868), Bursa Hüma Hatun (1449/ H. 853), Bursa Şehzade Mustafa (1479-80/ H. 884), İnegöl Tacün- nisâ (ö. 1487) ve Bursa Şair (Geyikli) Ahmed Paşa (1496/H. 902) Türbelerini sayabiliriz.

24. Bunlar: Beşiktaş Sinan Paşa, Topkapı Kara Ahmed Paşa, Fındıklı Molla Çelebi, Babaeski Semiz Ali Paşa, Kadırga Sokullu Mehmed Paşa ve Toptaşı Atik Valide Camileridir.

kizgen prizmayı yeğlediği sonucuna varıyoruz.

Kara Ahmed Paşa Türbesi'nin altıgen kuruluşunun Osmanlı mimarisinde kayda değer bir iz bırakmadığı açıktır. Ne var ki, Sinan'ın yine aynı türbede denediği iki diğer yenilik için aynı şeyi söyleyemeyeceğiz, çünkü bunlar daha sonraki türbelerde yine karşımıza çıkacaktır. Gövdenin iç ve dış yüzleri arasındaki farklı prizmatik kuruluş Haseki Hürrem Sultan, Rüstem Paşa, Sokollu ve Siyâvuş Paşa Evladı Türbelerinde tekrarlanır.

1557-8 (H.965) yılında ölen Haseki Hürrem Sultan için Süleymaniye Camii haziresinde yaptırılan türbe, önünde dört sütunun taşıdığı geniş saçaklı bir revak bulunan, kubbe ile örtülü sekizgen gövdeli bir yapıdır. Sekizgen gövdenin yedi cephesinde iki katlı birer pencere, sekizinci cephesinde kapı ile bir pencere yer alır. İçeride ise pencere araları kırılarak yüzlerinde bir aşırı pencere ve nişler bulunan onaltı cepheli bir duvar sistemi görülür. 9.20 metre çapındaki kubbe duvarların üstüne doğrudan oturur.

Sadrazan Rüstem Paşa Şehzade Camii haziresindeki 1560-1 (H.968) tarihli türbesinde aynı plan ve kitle kuruluşu daha ufak çapta olmak üzere kullanılır.

Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın Eyüp'teki medresesine bitişik olan 1568-9 (H.976) tarihli türbesi de genel çizgilerle Haseki Hürrem Sultan Türbesi'ne benzer. Şu farkla ki, burada kapıyı vurgulayan enlemesine revak yerine, medresenin uzunlamasına eksenini üzerinde, dersane ile türbeyi birbirine bağlayan üç kemerli bir galeri yer alır. Ahşap bir çatı ile örtülü düz tavanlı galerinin başlıkları stalaktitli mermer sütunlara oturan kemerleri dönüşümlü olarak mermer ve somakiden yapılmıştır.

Sokollu Türbesi'nin hemen karşısında bulunan Siyâvuş Paşa Evladı Türbesi'nde²⁵ ise yapı kitlesi dıştan onaltı, içten sekiz cepheli düşünülmüştür²⁶. Onaltıgenin bir yüzünde kapı, aralarında bir yüz sağır bırakılmak üzere yedişinde iki katlı pencereler vardır. Dışta onaltı köşeli olan yapı kitlesi içeride her sağır yüzün merkezine raslatılan ayaklarla sekizgene dönüştürülüp 10.40 metre çapındaki kubbe sekiz ayağa bindirilmiş ve ayakların arasına kemerler atılarak kapı ile yedi pencere sekiz adet derin kemerli niş içerisine alınmıştır.

Yukarıda kısaca tanıtılan dört türbeden ilk üçü Kara Ahmed Paşa Türbesi'yle ortaya çıkan bir yeniliğin doğal gelişimini sergiler. Oysa Siyâvuş Paşa Evladı Türbesinde bulduğumuz plan şeması iç ve dış mimari arasında belirgin bir farklılaşmayı gündeme getirir. Başka türlü söylersek, iç yüzeyler dış kitleyi olduğu gibi ya da benzer bir nitelikte yansıtmak yerine ona benzemeyen bir görünüm yaratır. Söz konusu edilen farklılık Siyâvuş Paşa Evladı Türbesi'nden başka Kılıç Ali Paşa, Şehzadeler ve Zâl Mahmud Paşa Türbelerinde daha da belirgin bir biçimde karşımıza çıkar.

Tophane'de, Kılıç Ali Paşa Camii'nin haziresinde bulunan Kılıç Ali Paşa Türbesi sekizgen gövdeli ve iç içe çift kubbeli bir yapıdır. Sekizgen gövdenin içine doğru girinti yapan iki direkli, düz tavanlı bir ön mekân, aksi halde yine sekizgen planlı olacak türbenin bir kenarını kestiğinden, sekizgen kitlenin tü-

25. Siyâvuş Paşa Evladı Türbesi'nin kapısı üzerinde bir âyet yazılıdır. Tarih yoktur. Diğer yandan, sokak tarafından pencerenin kimeri içine konulan kitabe 1602-3 (H. 1011) tarihini taşır. Üç tezkerede de kayıtlı olan türbenin Siyâvuş Paşa tarafından Mimar Sinan'a 1588 yılından önce (herhalde 1582-1584 arasında) ısmarladığı ve öldüğü zaman kendisi için aynı türbe düşünülmeyip kendisi de çocukları için yaptırdığı türbeye gömüldüğü anlaşılmaktadır.

26. Anadolu-Türk mimârisinde onaltıgen prizma türbenin öncülleri Niğde'deki Hüdâvend Hatun (1312/H. 712) ve Sungur Bey (1335-6/ H. 736?) Türbeleridir. Ne var ki, her ikisinde de gövde tümüyle onaltıgen olmayıp sadece sekizgenin üst bölümü onaltıgene dönüştürülmüş, böylece üst örtünün oturduğu yüksekçe bir geçiş kuşağı oluşturulmuştur.

münü örten 7.80 metre çapındaki dış kubbenin içine daha küçük bir kubbe yerleştirilmiştir. İç kubbe bir yanda duvara, öbür yanda iki sütuna basan kemerele oturur. İç mekânında görülen bu asimetrik düzenleme yapının pencere sistemini de etkiler. Şöyle ki, türbenin üç ana cephesinde iki katlı ikişer pencere, giriş cephesinde üç üst pencere, köşegenlerin ikisinde iki katlı birer pencere, ikisinde ise yalnız birer üst pencere yer alır.

Kapudan-ı Deryâ Kılıç Ali Paşa 1586-7 (H.995) yılında doksan yaşındayken ölmüş, aynı tarihi taşıyan türbesine gömülmüştür. Ne var ki, üzerindeki kitabe levhasının duvara sonradan konulmuşa benzeyen durumu türbenin daha önce, cami ile birlikte yapıldığı izlenimini vermektedir. Cami 1580-1 (H.988) yılında tamamlanmıştır. Türbenin de aynı yıla tarihlenmesi gerekir.

Kitabe yeri boş olduğu için ne zaman yapıldığı kesinlikle bilinmemekle birlikte 1570'li yılların sonu ile 1580'li yılların başına tarihlenebileceğimiz Şehzadeler Türbesi Ayasofya Camii haziresindedir. İçinde III. Murad'ın dört oğlu ile bir kızının yattığı türbe, Kılıç Ali Paşa Türbesi'nin daha gelişmiş bir örneğidir. Dış sekiz köşeli, içi haçvari planlı, üstü çift cidarlı kubbe ile örtülü bir yapıdır. Dört yönde atılan kemerlerin oluşturduğu haçvari mekânın kolları düz tavan ortası pandantiflere binen iç kubbe ile örtülmüş, 4.30 metre çapındaki iç kubbe sekizgen gövdeyi oluşturan dış duvarların üstüne kasnaksız oturan dış kubbe ile korunmuştur.

Şehzadeler Türbesinin dış duvarlarında iki sıra pencere vardır. Sekizgen gövdenin ana eksenler üzerindeki dört cephesinin alt sırasında önde kapı, arkada ve bir yanda ikişer pencere, öteki yanda bir pencere ve bir dolap²⁷, üst sırasında üçer pencere yer alır. Bu dört duvarın arasında kalan ve onlardan daha dar olan yüzler ise çerçevelerle altta iki, üstte üç bölüme ayrılmış, alttaki çerçeveler ile üst sıradaki yan çerçeveler sağır bırakılmış, fakat üst orta çerçevelerin içlerine birer pencere açılmıştır²⁸.

Düzgün küfeki taşından yapılmış kurşun kaplı türbenin kapı revakını kare kesitli dört mermer direk taşır. Direklerin üstlerinde Bursa kemerleri görülür.

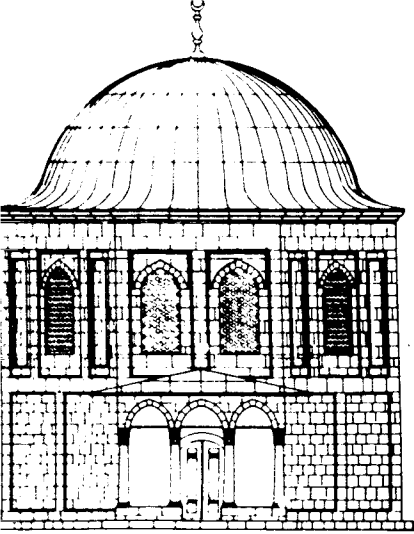
Şehzadeler Türbesinin biraz daha büyük ve gelişmiş bir örneği olan Zâl Mahmud Paşa Türbesi de çift cidarlı kubbe ile örtülü, sekizgen gövdeli, önü revaklı bir yapıdır. Bu türbede de iç mekân haçvari plana göre kurulmuş, haçın kolları aynalı tonoz, ortası kubbe ile örülmüştür. Pandantiflere binen iç kubbenin çapı 5.10 metredir.

Türbenin enli bordürlerle çerçevelenmiş sekiz yüzünde iki tür pencere sistemi görülür. Haçın kollarını oluşturan dört yüzde, kapının bulunduğu ön cephede yalnız üsttekiler olmak üzere, iki katlı ikişer pencere, bunların aralarında kalan öteki dört yüzde ise birer üst pencere vardır. Haçvari mekânın köşelerine rastlayan tek pencereler içeride ayakların gerisinde kaldıkları için bunların içlikleri, dış pencereler 45 derece dönük ve tonozlu kolları bakan iki taraflı pencereler biçiminde düşünülmüştür.

Eyüp ile Defterdar arasında bulunan türbede Zâl Mahmud Paşa, zevcesi Şah Sultan, ve kimliğini tespit edemediğimiz bir kişi yatmaktadır. Kapı kitabesi bulunmayan türbenin yapılış tarihi kesin olmamakla birlikte Zâl Mahmud Paşa ile Şah Sultan'ın 1580 yılında öldüklerini göz önünde tuta-

27. Bu dolabın aslında pencere olduğu, her ne sebepten ise II. Selim ve Şehzadeler Türbeleri arasına sıkıştırılan III. Murad Türbesi'nin yer kılığı yüzünden Şehzadeler Türbesi'ne yapıştırılması zorunluluğu ortaya çıkınca bu pencerenin kapatılarak dolap haline getirildiği bellidir.

28. Ne var ki III. Murad Türbesine bitişik yüzdeki pencere sonradan iptal edilmiştir.

Zâl Mahmud Paşa Türbesi

rak türbeyi 1580 yılına tarihliyoruz.

Görüldüğü gibi, Kılıç Ali Paşa. Şehzadeler ve Zâl Mahmud Paşa Türbeleri Kara Ahmed Paşa Türbesi'yle başlayan iç ve dış mimari arasında farklılaşma kavramının yeni yorumlarını sergileyen eserler oldukları gibi iç içe çifte kubbeli kuruluşlarıyla prototipe oldukça yaklaşan örnekler olarak karşımıza çıkar. Bu türbeler, iki anıtsal türbe dışında, Sinan'ın en dikkat çekici türbeleridir. Söz konusu edilen iki anıtsal türbeye gelince, bunlar gerek plan ve kitle düzenleri, gerekse çifte kubbeli yapı kuruluşlarıyla Sinan'ın baş eserleri arasında yer alan Süleymaniye ve II. Selim Türbeleridir.

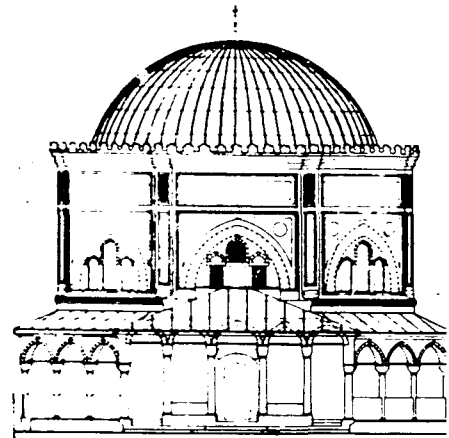
Zigetvar kuşatması sırasında 7 Eylül 1566 günü ölen Kanunî Sultan Süleyman'ın naaşı tahnit edilerek iç organları otağının bulunduğu yere gömülmüş²⁹, 28 Kasım'da İstanbul'a varan cenazesi Süleymaniye Camii hazinesinde toprağa verilmiştir. Kapı kitabesinden 1550-1557 yılları arasında Süleymaniye Camii ile birlikte yapılmayıp ölümünden sonra oğlu II. Selim tarafından yaptırıldığı anlaşılan türbe Süleymaniye Camii'nin uzunlamasına akseni üzerinde, caminin kible duvarının önünde bulunur. Köşeleri pahlanmış sekizgen gövdeli bir yapıdır. Sekizgen gövdenin dışı bir galeriyle çevre sarılmış, içeride de pahlı köşelerin önüne yerleştirilen sekiz somaki sütun ile duvarların önünde bir iç galeri oluşturulmuştur. 10.50 metre çapındaki iç kubbe söz konusu sütunlara dış kubbe beden duvarlarına oturur.

Gövdenin pahlı köşeleri, galerinin içinde kalan alt bölümde gömme sütunlar, galerinin çatısı üstünde kalan bölümde ise dikdörtgen çerçeveler ile vurgulanmıştır. Bu düzeyde sekizgen kitlenin yüzleri de iki katlı çerçevelerle belirlenmiş, türbe, damlalı bir palmet dizisiyle taçlandırılmıştır.

Süleymaniye Türbesi'nin giriş cephesinde kapı ve kapının üstünde üç pencere, öteki yedi cephede altta iki üstte üçer pencere vardır. Büyük sivri kemerler içinde yer alan ve ortadaki yanlardakinden yüksek olan tepe pencereleri kaş kemerli ve alçı şebekeli, galeriye açılan alt sıradaki pencereler sağır sivri kemerlidir. Başlıkları baklavali beyaz mermer sütunlara binen galeri kemerleri de sivridir. Diğer yandan, ön cephede galeri kemerleri kaş kemer biçiminde, sütunların gövdeleri renkli somakiden, sütun başlıkları stalaktitli, galeri korkulukları şebekeli yapıp galerinin saçağı da dışarı taşırılarak türbenin girişine dikkat çekilmiştir.

Süleymaniye Türbesi'nin kapısının sağında ve solunda bulunan çini panolar zamanın en güzel örnekleri arasında sayılırlar. Türbenin iç duvarlarını kaplayan çok renkli, çiçek ve bitki motifli çiniler de sanat değeri yüksek bezemelerdir. Çini süsleme dışında, kubbenin içini tümü ile dolduran bordo zemin üzerine geçmelerle işlenmiş malakâri nakışlar da kayda değer.

Süleymaniye Türbesi'nin giriş cephesinde kapı ve kapının üstünde üç pencere, öteki yedi cephede altta iki üstte üçer pencere vardır. Büyük sivri kemerler içinde yer alan ve ortadaki yanlardakinden yüksek olan tepe pencereleri kaş kemerleri ve alçı şebekeli, galeriye açılan alt sıradaki pencereler sağır sivri kemerlidir. Başlıkları baklavali beyaz mermer sütunlara binen galeri kemerleri de sivridir. Diğer yandan, ön cephede galeri kemerleri kaş kemer biçiminde sütunların gövdeleri renkli somakiden, sütun baş-

Kanuni Sultan Süleyman'ın Türbesi

29. Sonradan buraya Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa görkemli bir türbe yaptırmış, fakat Türklerin Macaristan'dan çekilmesinden sonra Gallo Tesch adında bir levazım subayı türbeyi yıktırarak taşlarını gamizona ait yapılarında kullanma amacıyla satmıştır. József Molnár, *Macaristan'daki Türk Anıtları*, (Ankara, 1973), s.5.

lıkları stalaktitli, galeri korkulukları şebekeli yapıp galerinin saçağı da dışarı taşırılarak türbenin girişine dikkat çekilmiştir.

Süleymaniye Türbesinin kapısının sağında ve solunda bulunan çini panolar zamanının en güzel örnekleri arasında sayılırlar. Türbenin iç duvarlarını kaplayan çok renkli, çiçek ve bitki motifli çiniler de sanat değeri yüksek bezemelerdir. Çini süsleme dışında, kubbenin içini tümü ile dolduran bordo zemin üzerine geçmelerle işlenmiş malakâri nakışlar da kayda değer.

1574 yılında ölen II. Selim için Ayasofya Camii haziresinde yaptırılan türbe, kapı kitabesine göre, 1576-7 (H.984) yılında tamamlanmıştır. Süleymaniye Türbesi'ndeki gibi burada da üst örtü iç içe çifte kubbeli yapılmış, fakat gövde kare planlı olarak tasarlanmıştır. Ne var ki, 10.60 metre çapındaki iç kubbe kare salonun ortasında bir sekizgen oluşturan mermer sütunlara oturur. Sütunlar beden duvarlarına enli kemerlerle bağlanır, alttaki kare yapıdan üstteki sekizgene köşelerde derin tromplar ve eksenler üzerinde dik açılı kollarla geçilir. Dışarıya yarım kubbe biçiminde yansıyan tromp yuvarlakları ile kolların uçlarında üçer adet pencere yer alır. Birer pencere de kollar ile yarım kubbeler arasında içeri doğru hafifçe kırılan yüzeylere açılarak bunlar aracılığıyla iç pencerelere doğal ışık sağlanmıştır.

II. Selim Türbesi'nin kapı revakı demir konsollarla desteklenen geniş bir saçakla korunur. Üç kemerli revakın yan gözleri aynalı tonoz, orta gözü stalaktitli bingilere oturan sekiz dilimli bir kubbe ile örtülüdür. Revak kemerleri bir aşırı beyaz ve kırmızı mermerden, şebekeli korkuluklar ve sütunlar beyaz mermerden yapılmıştır. Sütunlardan dıştakilerin baklavalı, içtekilerinkiler stalaktitlidir.

II. Selim Türbesi süslü bir yapıdır. Kubbesinin ve sekiz pandantifinin içleri kalem işi nakışlarla bezeli, duvarları nefis çinilerle kaplıdır. Alt pencerelerin arasında firuze bordürlü beyaz çiniler, daha yukarıda türbenin dört duvarını dolanan çiniden bir yazı kuşağı vardır. Girişte, kapının iki yanına da birer çini pano konulmuş³⁰ türbenin kitabesi de çiniden yapılmıştır.

Süleymaniye ve II. Selim Türbeleri Roma martiryumlarından Kubbet üs-Sahra'ya uzanan merkezi planlı yapıları aklı getirirler. Şu farkla ki, tüm bu tür yapılarda kubbenin yüksek orta mekânı vurguladığı, onu çevreleyen ambulatoryumun ise alçak tutulduğu görülür. Oysa, Süleymaniye Türbesi'nde kubbeli orta mekânı kucaklayan ambulatoryum orta sütunlardan daha yüksek tutulduğu ve sütunların üstünde kemerli boşluklar oluşturduğu için orta mekânı ile ambulatoryum bütünleşir. Bütünleşmenin iç mimârînin mekân niteliğini zenginleştirdiğine şüphe yoktur; ancak bu olgu türbenin iç içe iki aşamalı mekân sisteminin dışa yansımalarıdır. Sekizgen gövdeyi dışarıdan saran ve görünür hiç bir işlevi bulunmayan galeri de işte bir nedenle devreye girer. Dış galerinin amacı, beden duvarları boyunca yükseldiği için dıştan algılanmayan iç galeriyi dolaylı olarak sergilemektir.

Bu açıdan bakıldığında, II. Selim Türbesinin Süleymaniye Türbesi'ne kıyasla daha anlamlı bir kitle kuruluşuna sahip olduğu anlaşılır; çünkü bu türbe işlevi olmayan dış galeriden yazgeçildiği gibi iç mimârînin sekizgen kuruluşu da orta kubbeyi besleyen tromp kabukları yoluyla dış görünümüne yansıtılmıştır. Üst yapı sisteminin bir parçasını oluşturan üçgen ışık cepleri üzerinde de durmak gerekir. 1580'li yılların haçvari planlı türbelerinde bulduğumuz ve bir yandan köşegenlerdeki sağır duvarların ağırlığını hafifletirken bir yandan

30. Kapının solundaki renkleri soluk pano orijinal değildir. Aslı, İstanbul'un işgali sırasında sökülerek Fransa'ya kaçırılmıştır ve şimdi Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir.

da türbenin içini aydınlatan bu tür ışıklandırma ilk olarak II. Selim Türbesi'nde karşımıza çıkar.

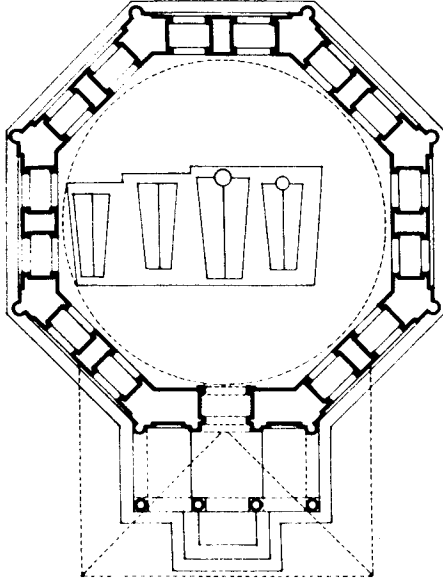
Barbaros Hayreddin Paşa Türbesinin tek gözlü revakını bir aynalı tonoz, Siyavuş Paşa Evladı Türbesi'nin yine tek gözlü olan revakını pandantiflere binen bir küçük kubbe örter. Sinan'a bağlanan türbelerden ilkinin ve sonuncusunun kapılarını koruyan revakların tek birimli yapılar oluşu dikkatimizi çekmiştir. Çünkü yıkılmadan günümüze ulaşan tüm öteki türbelerin revakları üç birimlidir ve Sokollu Türbesi'nin önünde dikine uzanan galeri dışında hepsi kapıların önünde enlemesine yer alırlar.

Revak sütunları mermer ya da somakidir ve Kılıç Ali Paşa ile Şehzadeler Türbelerinden kare kesitli, öbürlerinde silindirik biçimli, stalaktit ya da baklava başlıklıdır. Yine, Kılıç Ali Paşa, Şehzadeler ve Rüstem Paşa Türbelerinde sütunların üstleri düz atkılı olmakla birlikte sütunlar kemerlerle birbirine bağlanmış, II. Selim Türbesi'nin kârgır kubbe ve tonozlu revakını saymazsak tüm üç açıklıklı revaklar düz tavanlı ve ahşap çatılı yapılarak üstleri kurşunla kaplanmıştır. Sinan'ın vezir türbelerinde giriş, revak tavanı kalem işi nakışlarla bezenerek, sultan türbelerinde ise kapının iki yanına konulan alımlı çini panolarla vurgulanır. Bu tür çini panonun Yavuz Sultan Selim Türbesi'nde ortaya çıktığını görüyor, Sinan'ın bu örnekten esinlendiğini sanıyoruz. Ne var ki, I. Selim Türbesi'nden farklı olarak revakı zenginleştiren çini panoları onun birer bağımsız süsleme ögesi şeklinde almayarak kapının gerisinde yarattığı renk dünyasının habercileri gibi düşündüğü ve tasarladığı dört sultan türbesinde (Şehzade Mehmed, Haseki Hürrem, Sülaymaniye ve II. Selim) kapının sağına ve soluna koyduğu çini panoların en az onlar kadar güzel ve değerli örneklerinin bu türbelerin iç duvarlarını da süslediğini unutmamak gerekir.

Çini süslemenin simgesel niteliği üzerinde de kısaca durmak isteriz. İç mekân bezemesi bakımından Sinan'ın sultan türbelerinin, örneğin erken döneme tarihlenen Osmanlı türbelerinden bir farklılığı, bir özelliği vardır. Bursa'daki Yeşil Türbeyi ele alırsak burada döşemeden kubbe tabanına kadar iç duvarları kaplayan tek renkli çiniler ile rumîlerden madalyonlar soyut bir süslemeyi sergiler. Oysa Sinan'ın incelikle stilize edilmiş doğayı yansıtan çiçekli, yapraklı desenleri doğaya dönüşü simgeler; sultan türbelerinin içlerini irem bahçelerini aklı getiren cennetten birer köşeye dönüştürürler.

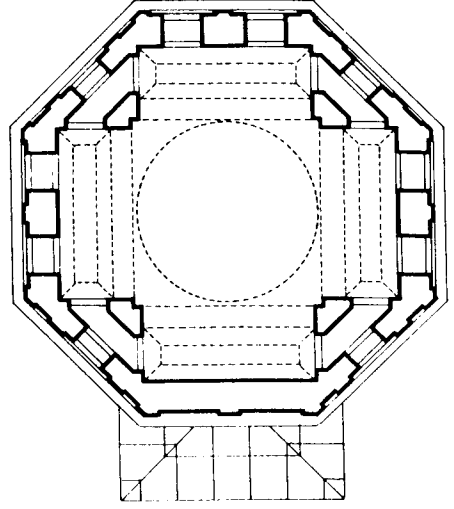

Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi

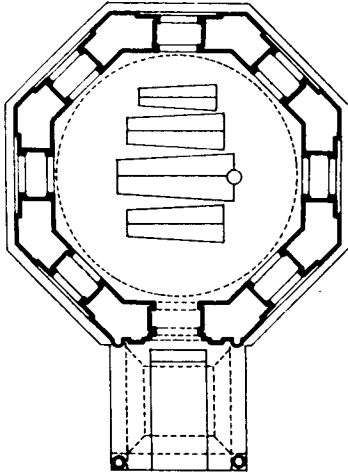

0 1 2 3 4 5 10m A.K.

Şehzade Mehmet Türbesi

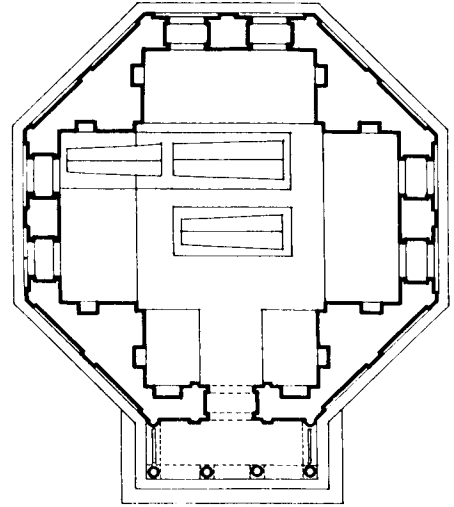

Zal Mahmut Paşa Türbesi Eyüp
(Üst pencerelerin düzeyinde plan,
alt pencerelerin düzeyinde plan)

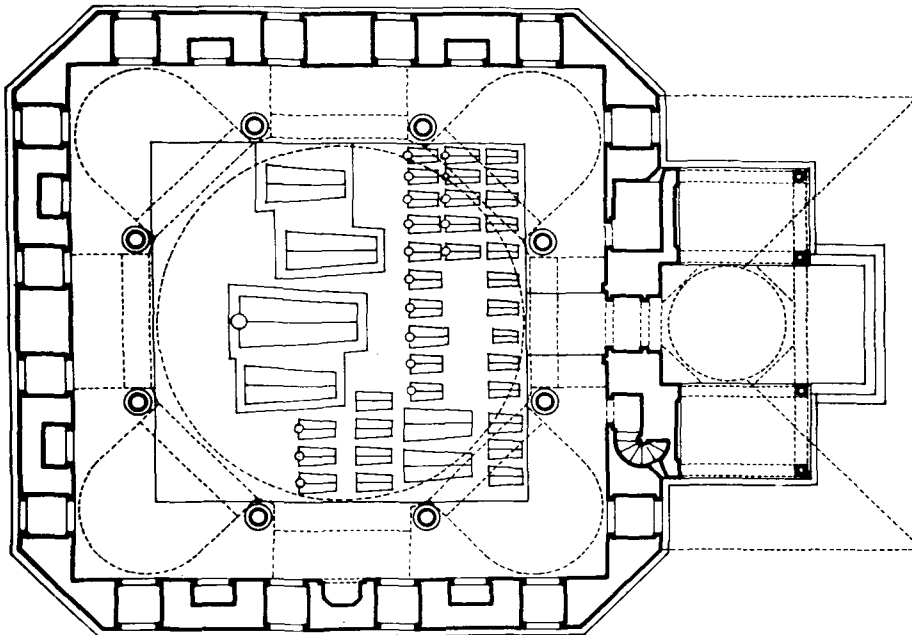
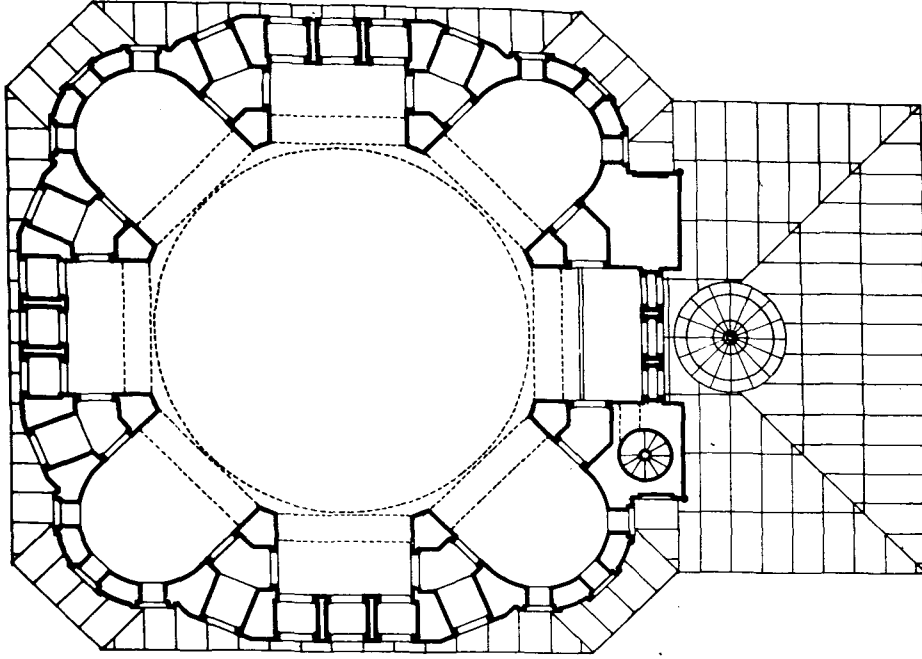

0 1 2 3 4 5 10m A.K.

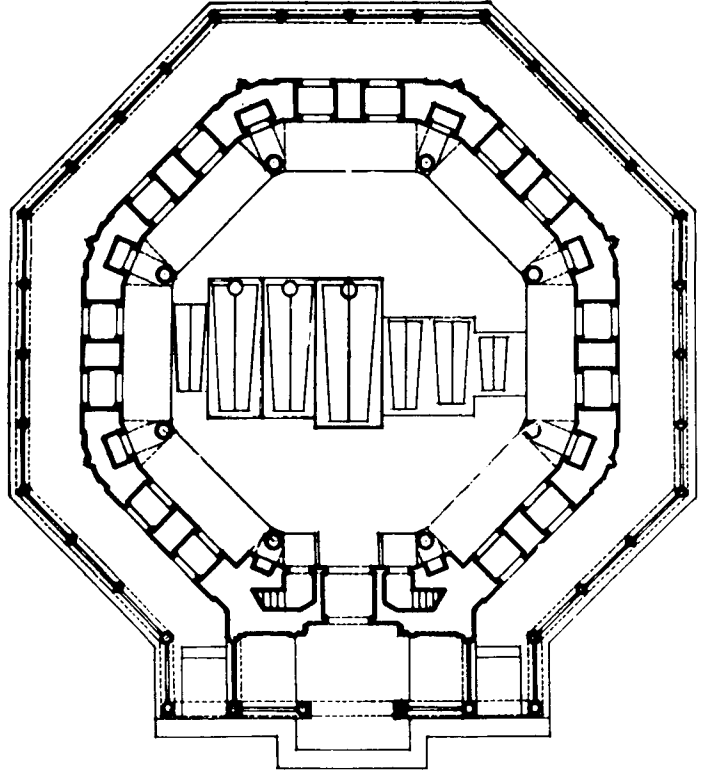
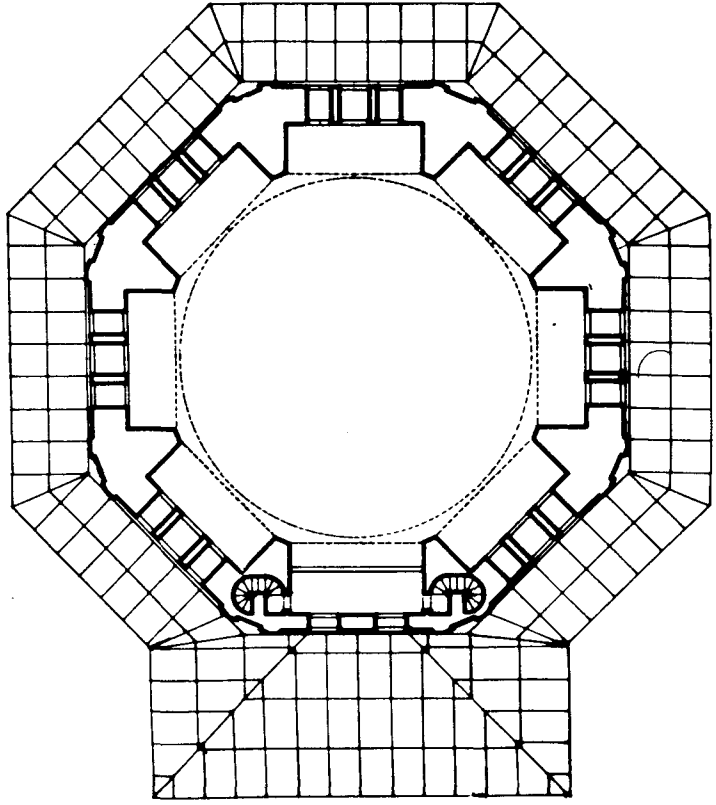
Barboros Hayrettin Paşa Türbesi, Beşiktaş

0 1 2 3 4 5 10m A.K.

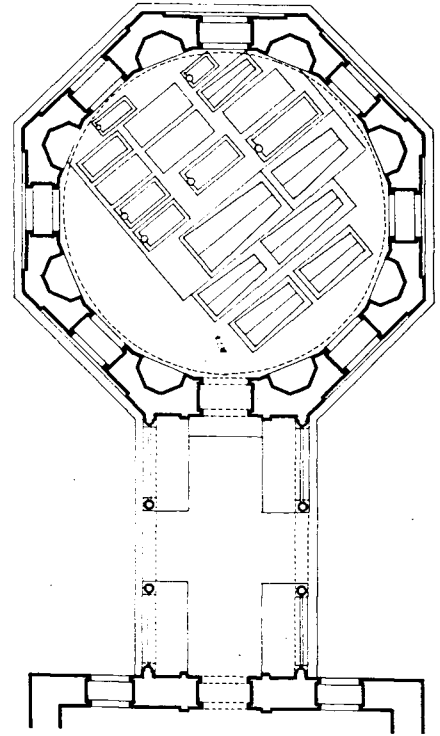
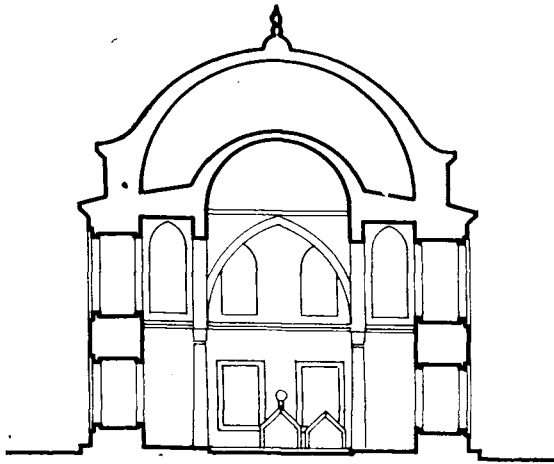

Sultan II. Selim Türbesi, Ayasofya

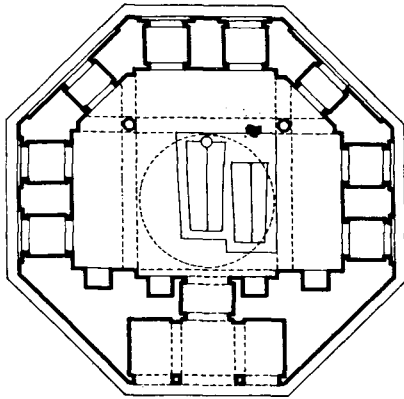
0 1 2 3 4 5 10 F.A.K.

Süleymaniye Türbesi

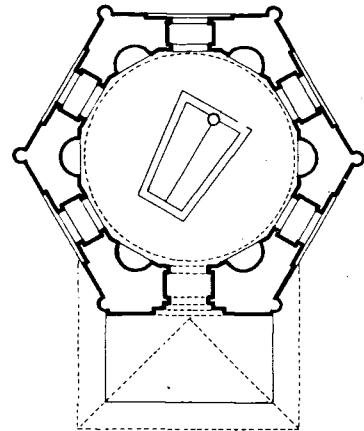
0 1 2 3 4 5 10m. A.K.

Sokullu Mehmet Paşa Türbesi, Eyüp

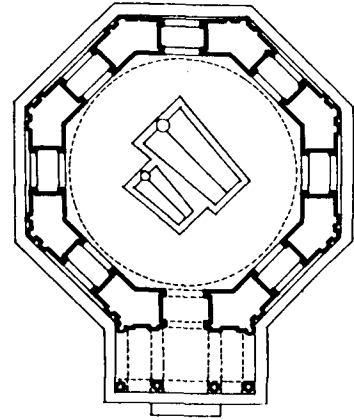
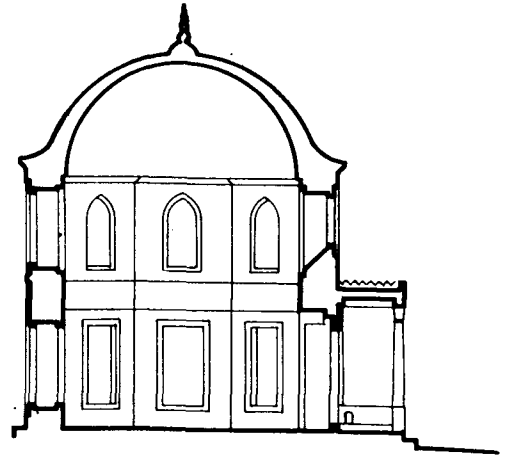
0 1 2 3 4 5 10m. A.K.

Kılıç Ali Paşa Türbesi, Tophane (Kesit, Plan)

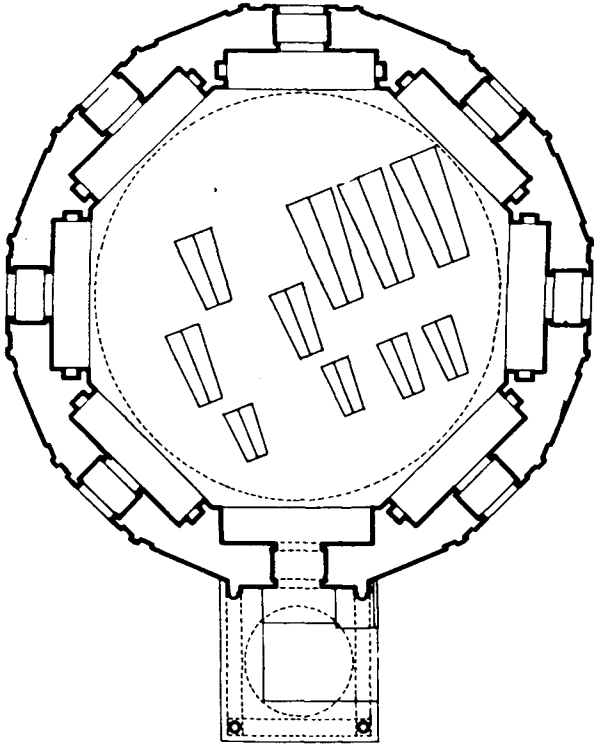
0 1 2 3 4 5 10m. A.K.

Kara Ahmet Paşa Türbesi, Topkapı

0 1 2 3 4 5 10m. A.K.

Rüstem Paşa Türbesi, İstanbul (Plan, Kesit)

0 1 2 3 4 5 10m. A.K.

Siyavuş Paşa Guladi Türbesi, Eyüp